

Mo davvisámegiela aspektuála vearbasuorgásat geavahuvvojit ovttá máinnasteaddji idioleavttas?

SIERGE RASMUS

Giellagas instituhtta – Oulu universitehta

Dán artihkkala ulbmilin lea govvidit davvisámegiela aspektuála vearbasuorgásiid geavaheami hállangielas, eandaliige máinnasteami konteavttas. Lean iežan dutkamušas guorahallan ovttá máinnasteaddji idioleavtta ja mo su hállangielas adnojit aspektuála suorggádusat ja aspektuála veahkkevearbbat. Dutkangažaldagat mus leat golbma: 1) Leatgo *-lit*-suorgásiin suorggiduvvon lihkanvearbbat eanet subitiiva- go inkoatiivavearbbat? 2) Makkár gaskavuolta lea momentána- ja diminutiivavearbbain? ja 3) Leago erohus das, ahte almmuhuvvogo doaimma progreshuvdna veahkkevearbbain vai suorggádusain?

Guovddáš boadusin lean gávnahan dan, ahte subitiivadulkopjumi orru geatnegahttimin lihkaeapmái loahppačuoggá, vai lea vejolaš meroštallat leago dat dáhpáhuvan jođánit. Nuppi dutkančuolmma guorahallan čájehii, ahte dain dáhpáhusain go kontinuatiiva *-at*-verbii ja frekventatiiva *-ut*-verbii ii leat gávdnamis momentána *-et*-vearba, de daid bokte *-stit*-suorggis buvttada momentána- iige diminutiivavearba. Konatiivavearba buktá ovdan geahččaleami, nugo ovdamearkka dihte *oastit* > *oastalit*. Aspektuála veahkkevearba *geahččalit* dahje *iskat* adno dávjá sullalas mearkkašumi ovdanbuktimii. Veahkkevearba ja suorggádusa atnimis lea erohussan dat, ahte konatiivavearbbain almmuhuvvo duratiiva geahččaleapmi ja veahkkevearbbain punktuála iskan dahje geahččaleapmi. Go veahkkevearbbain almmuha progreshuvna aspeavtta, de sáhtta almmuhit mángga ášši álgima dahje nohkama oktanaga, muhto inkoatiivavearba almmuha dušše ovttá ášši álgima.

Fáddásáni: aspekta, aspektuála suorggideapmi, vearba, veahkkevearba, hállangiella

1. Álggahus

Dán artihkkalis guorahalan ovttá máinnasteaddji idioleavtta ja mo son lea atnán aspektuála suorggádusaid ja veahkkevearbbaid iežas máidnasiin. Aspektuála suorggádusaiguin lea vejolaš buktit ovdan smávva nyánssaid mitaluvvon áššiid birra, nugo *čállit* > *čálistit* cealkagis *Jovvna čálii* ~ *čálistii oahppogirjeráiddu*. Vuodđohámat *čállit*-vearba mitala maid Jovvna lea bargan. Diminutiivasuorggiduvvon vearba *čálistit* doallá sisttis maid muitaleaddji miellaguottu čállinbarggu ektui. Diminutiivavearbbain dábálaččat oaivvilduvvo, ahte juoidá dahkkojuvvo vehá dahje jođánit, muhto dan lea vejolaš atnit maidái ironalaččat, ahte juoidá dahkkojuvvo hui olu. Diminutiivavearbbaid soggi nuppástuvvá *i* > *e* ja *u* > *o*, muhto almmá sokki nuppástuvvama haga vearba adnojuvvo ironalaččat. Ovdamearkka dihte *doidit*-vearba sáhtta suorggidit *doiddestit* 'doidit vehá dahje jođánit' dahje

doiddistit 'doidit mielahis bures'. (Nickel & Sammallahti 2011: 560–561.) Ironalaš mearkkašumis vearba čujuha stuorra bargomearrái, maid vearbba vuodđohápmi ii daga.

Dát artihkal vuodđduuvvá pro gradu -oahppočájánassii (Rasmus 2016), mas guorahallojuvvojit vearbbaid aspektuála suorggádusat hállangielas. Dán artihkkalii leat čohkkejuvvon guovddáš bohtosat. Dutkamuša teorehtalaš duogáš čuovvu vuolleloguin 1.1. ja 1.2. Lean dutkan mo Luhkkár Jovn' Ásllaga muitalusain aspektuála vearbasuorggádusat adnojit. Dán barggu dutkanmateriála leat bádden suomelaš dutkit Jouko Hautala, Erkki Itkonen ja Toivo Vuorela jagis 1956 (SKS 1956). Muitalan jearahallanmateriála ja informántta birra eanet kapihtallogus 1.3. Dutkamuša várás lean ohcan materiálas buot vearbbaid mat leat suorggiduvvon aspektuála suorgásiin ja analyseren mo suorggiduvvon vearbbat leat adnon materiálas. Čilgen dutkama vuogi kapihtallogus 2. Guovddáš bohtosiid lean čohkken 3. lohku, ja 4. logus suokkardalan bohtosiid ja dagan čoahtkáiageasu.

1.1 Sátneráhkadeapmi

Sámegielas sátneráju viiddideapmái leat moadde vuogi: 1) loatnasániid váldin vierrogielain, ovdamearkka dihte *telefvdna* sánis *telephone*, 2) sániid goallosteapmi dahjege komposišuvdna, nugo *stohpoaski*, 3) sániid suorggideapmi dahje derivašuvdna, nugo *mális* > *málestit* (maiddái *málet* > *málestit*) ja 4) iešguđetlágan ovtastumit ovddibuiguin (Sammallahti 1987: 2; Nickel & Sammallahti 2011: 539). Sáni olgohámi riev dama ektui sojaveapmi ja suorggideapmi leat seammasullasaš proseassat, go sihke sojahettiin ja suorggidettiin sátnemáddagiidda laktojuvvojit čadnon morfemat. Suorggideamis sátnemáddagiidda laktojuvvojit suorgásat nu, ahte dat buvttadit *ođđa sániid*, suorggádusaid. Sojahemiin sánis buvttadit *ođđa hámiid* paradigmii gullelaš sojahannjuolggadusaid mielde. Dán sujas sojaveami ii sáhte rehkenastit vuohkin buvttadit *ođđa sániid*. (Magga 1980: 19; Häkkinen 1990: 101–102.)

Sámegiela suorggideami áddema dáfus lea lunddolaš veardidit dan eará suoma-ugralaš gielaide. Dán dutkamuša várás ii leat leamaš dárbbášlaš vuojuđuuvvat dárkilit eará gielaide diakronalaš dahje synkronalaš suorgásiidda ja ohcat daidda vástagiid, muhto dán dutkamuša várás reahkká diehtu das, ahte suoma-ugralaš gielat leat hui čielgasit *agglutinatiivvalaš* gielat. Dákkár gielaide suorggidan-vuogádaga govvideapmái gullet dábálaččat golbma lávkki: 1) suorgásiid logahallan, 2) suorgásiid funkšuvnna govvideapmi ja 3) suorggádusaid morfofonologalaš

analysa. Maŋimuš lávkkis dutkojuvvo makkár sátnemáddagiidda (earret eará stávallohku ja dássemolsašuddan) suffiksa sáhtta laktásit. Suorgásiid dahje suffivssaid meroštallamis lea masá bákkolaš välljet, ahte guorahallágo daid morfologalaš vai semantihkalaš oaidninguovllus. Goappáge guorahallanvuogis leat buorit ja heajos bealit, danin go buot suffivssain ii leat dušše okta mearkkašupmi iige seamma suorgásiin álo sáhte buktit ovdan seamma mearkkašumi. (Kasik 1989: 1.) Ovdamearkka dihte kontinuatiivasuorgásiin *-dit* sáhtta suorggidit vearbaid *bargat* > *barggadit* 'bargat gulul guhkit áigge' ja *vuoiŋnat* > *vuoiŋnadit* 'jámežat vuoiŋnadit hávddi ráfi.

Suorggideami vuogit leat: *affikseren*, affivssa *čuoldin* (regressiiva suorggideapmi), *játnan*, *reduplikeren* ja *fonologalaš* rievdamat. Dáid lassin lea vejolaš suorggidit almmá morfologalaš operašuvnnaid haga. Suorggideami lassin sullalas proseassat leat sojahanhámiid leksikalisašuvdna ja sániid ovtastuvvan. Suorggideami olggobeallai báhcá sániid goallosteapmi. (Häkkinen 1990: 101–102.)

Affikseren lasiha sátnemáddagii suorgása ja das leat golbma variántta: prefiksa lasihuvvo sátnemáddaga ovdabeallai, infiksa sátnemáddaga sisa ja suffiksa sátnemáddaga lohppii. Suomasogat gielaide lea mihtilmas suffivssaid atnin ja prefivssat leat oalle hárvenaččat. Sámeielas adno ovdamearkka dihte prefiksa *eahpe-* (eahpedábalaš, eahpeosku, eahpeduođalaš) ja infivssat eai adno suomaja sámeielain. (Häkkinen 1990: 106; Sammallahti 2007: 64.) Suorggiduvvon sáni sáhtta suorggidit ain viidásabbot, ovdamearkka dihte *vázzit* > *vázzilit* > *vázzileapmi* (VISK § 156). Affivssaid lea dábalaš sirret dan vuodul, ahte makkár sátnemáddagii dat laktásit ja makkár sániid dat buvtadit. Denominála vearbbat leat vearbbat, mat leat suorggiduvvon nomeniin ja deverbála vearbbat leat vearbbat, mat leat suorggiduvvon vearbain. Seamma logihkka lea maid denominála nomeniin ja deverbála nomeniin. (Häkkinen 1990: 104–106.)

Eará gielain ođđa sáni lea vejolaš dahkat maid nu, ahte *čuoldá* sánis affivssa eret. Ovdamearka dákkár dáhpáhusas lea suomagielat sátni *rieha* 'riepma', mii lea suorggiduvvon sánis *riehua*, *riehaantua* 'bieđdat, mielahuddat'. Játnan sierana affivssa *čuoldimis* dainna, ahte sátni oaniduvvo botkemiin dakkár sajes, gokko ii leat morfemarádjá. Ovdamearkasátnit játnamis leat *reumatisma* > *reuma*, *homoseksuála* > *homo*, *pornografia* > *porno*. (Häkkinen 1990: 107–108.) Muhtin dáhpáhusain semantihkalaš suorggideapmi sáhtta dáhpáhuvvat maiddái almmá morfologalaš rievdadusaid haga, nugo eangalasgiela sátni *fish*, mii sáhtta mearkkašit sihke 'guolli' ja 'oaggut'. Dát lea eangalasgillii mihtilmas iešvuohta. (Häkkinen 1990: 118.) *Reduplikeren* geardduha oasi dahje olles sáni. Suomagielas

dáid atnet dábálaččat ekspressiiva sániid ráhkadeapmái, nugo *puhdas* 'buhtis' > *putipuhdas* 'duođaid buhtis' (Häkkinen 1990: 109). Jietnadatrievdadeapmi lea mihtilmas vuohki buvttadit ođđa sániid (Häkkinen 1990: 110–116). Sáme giela hállangielaš ovdamearkka dihte fuolkenamahusat otnot ja ožžot ođđa hámi, nugo *vilbealli* > *vilba*, *oarpmealli* > *oambá*, *čeahci* > *čezá*. Suorgásat sáhttet leat produktiivvat dahje jápma suorgásat.¹

Eeva Kangasmaa-Minn (1994) oaivvilda, ahte suorggideami sáhtta guorahallat jogo strukturála dahje funktionála dáhpáhussan. Iešguđetlágan vuolgasajit buvttadit mánggalágan meroštallankriteraid ja suorgásiin sáhtta hállat fonologalaš-morfologalaš, morfologalaš-syntávttalaš, syntávttalaš-semantihkalaš ja semantihkalaš-pragmáhtalaš kriteraid vuodul. Dán logahallamis guokte vuostasa čilgejit struktuvrra ja guokte mañibu deattuhit eanet mearkkašumiid áddema. Dát meroštallanvuogit eai gilval das goabbá lea riehta, muhto dat viiddidit min vuogi oaidnit dán ášši.

Kangasmaa-Minn (1994: 42) lea meroštallan suomagiela suorggidansuffivssaid čuovvovaš funkšuvnnaid vuodul, geahča tabealla 1. Dát meroštallan orru heivemin maiddái sáme giela meroštallamii.

Suorggidansuffivssaid funkšuvnnat

1. vearbasuffivssat
 - 1.1. kategorijagaskasaš
 - 1.2. kategorijasiskosaš
 - 1.2.1. rievdadeaddjit
 - 1.2.2. modifiserejeaddjit
2. nomensuffivssat
 - 2.1. kategorijagaskasaš
 - 2.2. kategorijasiskosaš

Tabealla 1. Suorggidansuffivssaid funkšuvnnat (Kangasmaa-Minn 1994: 42).

1 Produktiiva suorgásiiguin sáhtta ráhkadit ođđa sániid, muhto jápma suorgásiiguin ii leat vejolaš buvttadit ođđa suorggádušaid. Dákkár dáhpáhussain sáhtta leat nu, ahte áiggi mielde suorggis lea massán produktivitehta, iige dainna leat danin vejolaš ráhkadit ođđa sániid. (Nielsen 1926: 193.)

Dán dutkamuša fáddán leat aspektuála veorbasuorgásat, mat gullet funkšuvnna bealis kategoriijasiskosaš veorbassuffivssaide. Dáin kategoriijasiskosaš veorbassuffivssain lea modifiserejeaddji mearkašupmi, geahča tabealla 1. Nickela ja Sammallahti (2011: 562, 596) mielde veorbaid giellaoahpalaš suorggideapmi vástida funkšuvnna bealis suomagiela rievdadeaddji kategoriijasiskosaš veorbassuffivssaide. Denominála veorbbat vástidit kategoriijasiskosaš veorbassuffivssain suorggiduvvon veorbbaide.

1.2 Davvisámegiela veorbassuorggideapmi girjjálašvuodas

Dál go lean čilgen davvisámegiela suorggidanvuogádaga, de geahčastit mo davvisámegiela veorbassuorgásat leat meroštallojuvvon ovddit dutkamušain. Konrad Nielsen (1926) lea čohkken girjeráiddustis *Lærebok i lappisk* giellaoahpa oasis davvisámegiela morfologalaš suorgásiid listun, ja dan maŋŋá juohkán suorgásiid luohkáide. Nielsena listtus leat oktiibuot 64 suorggádusa, maid son lea juohkán čuovvovaččat:

- 1) kausatiiva- ja faktitiivaveorbbat (deverbála, denominála),
- 2) essiivaveorbbat,
- 3) translatiiva-, passiiva- ja persovnnahis veorbbat,
- 4) refleksiivaveorbbat,
- 5) resiprohkaveorbbat,
- 6) frekventatiivaveorbbat,
- 7) kontinuatiivaveorbbat,
- 8) diminutiivaveorbbat,
- 9) momentána- ja subitiivaveorbbat,
- 10) inkoatiivaveorbbat,
- 11) desideratiivaveorbbat,
- 12) sensitiivaveorbbat ja
- 13) onomatopoehtalaš veorbbat.

Knut Bergslanda (1961) *Samisk grammatik med øvelsesstykker* doallá sisttis oktageardánis juogu, ja son oaidná sámegielas vihtta sierra veorbaluohká ja 13 dáhpáhusa, mas veorba lea suorggiduvvon nomenis. Bergsland juohká veorbaid dáinna lágiin: 1) passiivaveorbbat, 2) kausatiivaveorbbat, 3) frekventatiiva- ja kontinuatiivaveorbbat, 4) diminutiiva- ja subitiivaveorbbat ja 5) inkoatiivaveorbbat.

Aspektuála vearbasuorgásat:	Giellaoahpalaš vearbasuorgásat:	Nomeniin suorggiduvvon vearbbat:
<ul style="list-style-type: none"> • momentánavearbbat • subitiivavearbbat • frekventatiivavearbbat • kontinuatiivavearbbat • inkoatiivavearbbat • konatiivavearbbat • diminutiivavearbbat 	<ul style="list-style-type: none"> • passiivavearbbat • refleksiiva- ja resiprohka- vearbbat • kausatiivavearbbat • applikatiivavearbbat • antiapplikatiivavearbbat • desideratiivavearbbat • inkuratiivavearbbat 	<ul style="list-style-type: none"> • kaptatiivavearbbat • privatiivavearbbat • instruktiivavearbbat • pollutiivavearbbat • instrumentatiivavearbbat • traktatiivavearbbat • essensiellavearbbat • essiivavearbbat • translatiivavearbbat • faktitiivavearbbat • similitiivavearbbat • sensiivavearbbat • apparatiivavearbbat • kursivavearbbat • adventatiivavearbbat • admonitiivavearbbat

Tabealla 2. Vearbbaid suorggidanluohkát Nickel ja Sammallahti (2011) mielde.

Dán rádjai viidasamos govváduš lea Klaus Peter Nickela ja Pekka Sammallahti (2011) *Nordsamisk grammatikk* giellaoahpas. Dán grammatihkas vearbbaid suorggidanluohkát leat golmmaláganat: aspektuála vearbasuorgásat, giellaoahpalaš vearbasuorgásat ja nomeniin suorggiduvvon vearbbat, geahča tabealla 2. Aspektuála suorgásat dán listtus leat čieža. Sammallahti (2005: 217) namuha ahte sisdoallovearbbuide gullet 11 sierra aspektuála luohká. Son lea rehkenastán maiddá dakkár ovtastuvvan suorgásiid, nugo duratiiva-diminutiivavearbbaid sierra aspektaluohkkán, muhto Nickel ja Sammallahti (2011) leaba maŋŋá čoaggán dáid ovtastumiid čieža aspektaluohká vuollái. Sammallahti (2005) aspektalogahallan govvida vearbaaspeavttaid funkšuvnna, muhto Nickel ja Sammallahti (2011) logahallan guorahallá vearbbaid speavtta iešgudege suorgádusa bokte. Danin Nickela ja Sammallahti giellaoahppa čilge suorggidanmorfologija nugo Kasik (1989) lea čállán (gč. ovdalis). Lean atnán Nickela ja Sammallahti meroštallanvuogi iežan dutkamušá vuodđun (Nickel & Sammallahti 2011: 541–562).

Nickela ja Sammallahti (2011) meroštallan lea dán golmma govvádušas áidna, mas lea seamma struktuvra nu mo Kasik (1989) lea meroštallan. Vaikke Nielsen (1926) ja Bergsland (1961) leaba meroštallan sierra denominála dahje

nomeniin suorggiduvvon vearbaid, de soai eaba daga čielga erohusa rievdadeaddji ja modifiserejeaddji vearbaid gaskii. Kasik (1989) čilge modifiserejeaddji ja rievdadeaddji suorgásiid erohusaid nu, ahte modifiserejeaddji suorgásat eai rievdat vearbamáddaga syntávssa, muhto dat hervejit doaimma. Dábálaš modifiserejeaddji suorgásat leat momentána- ja frekventatiivasuorgásat. Rievdadeaddji suorgásat dahket ovdamearkka dihte transitiivvearbaid intransitiivan ja intransitiivvearbaid transitiivan. (Kasik 1989: 86–87.) Nickela ja Sammallahti (2011) giellaoahpa aspektuála vearbasuorgásat vástidit Kasika (1989) modifiserejeaddji suorgásiid ja giellaoahpalaš suorgásat leat seammát go rievdadeaddji suorgásat.

Varrasamos govvádus lea Mikael Svonni (2015) giellaoahpas *Davvisámegiella – sánit ja cealkagat*. Vaikke Svonni giellaoahpas eai leat suorgásat logahallojuvvon seamma dárkilit go Nickela ja Sammallahti giellaoahpas, de dat goitge váldá vuh-tii cealkaga aspeavtta.²

1.3 Dutkanmateriála

Čakčat 1956 dutkit Jouko Hautala, Erkki Itkonen ja Toivo Vuorela johte Anáris ja Ohcejogas. Sii jearahalle oktiibuot guhtta informántta ja čohkkejedje buohkanassii 147 máidnasa ja 37 luođi. Materiála lea rájus arkiivačoakkáldagas Suoma Girjjálašvuoda Searvvi (SKS) arkiivvas. Samuli Aikio lea transkriberen jearahallamiid 1960-logus ja son lea maiddái jorgalan teavsttaid suomagillii. Dán materiála vuodul muhtun máidnasat leat almmustuvvan Aikio doaimmahan máinnasčoakkáldagas *Girdinoaidi bárdni: Sápmelaš máidnasat* (A. Aikio & S. Aikio 1978a) ja dat lea jorgaluvvon maiddái suomagillii *Lentonoidan poika: Saamelaisia satuja* (A. Aikio & S. Aikio 1978b). Jagi 1956 dutkanmátkkis báddejuvvon davvisámegielat arkiivamateriála lea oktiibuot logi diimmu. Luhkkár Jovn' Ásllagis, Aslak Guttormas lea báddejuvvon jearahallanmateriála dán mátkkis sullii vihtta diimmu.

Aslak Guttorm riegádii jagi 1891 Áitejogas. Giláža dovdet maiddái Luhkkárbáikin danin go su áddjá, Ohcejoga dalá luhkkár, Olof Olofsson fárrii dohko sullii 1800-logu beallemuttus maŋŋá go gieddi lei orron guorusin. Aslak dahje Nenná nu mo su maid dovde, lei bearraša boarrasamos mánná ja sus ledje njeallje vielja ja njeallje oappá. Máinnasteaddjin Nenná lea leamašan eallás

2 Cealkagat leat juogo perfektiiva dahje imperfektiiva. Perfektiiva cealkagis dáhpáhusas lea álgu ja loahppa, buot eará cealkagat leat imperfektiiva. (VISK § 1498.) Dasa lassin lea vejolaš sirret telihkalaš ja atelihkalaš cealkagiid dan vuodul, ahte sáhttago cealkagis leat lunddolaš loahppačuokkis (Rasmus 2016: 20).

persovdna. Su guovddášrepertoára muitaleaddjin doallá sisttis gobmemáidnasiid, guhkes imašmáidnasiid, jáhkkemeahttun dahje miellagiddevaš duohtamuitalusaid maid son oahpahalai aviissain ja girjjiin. Son dovddai maid Deanuleagi mytologalaš temáid ja entitehtaid, muhto ovdamearkka dihte čuđiid ja čáhkhalaggá birra son «ii dieđe nu olu muitalit» (SKS 1956: a322_56). Ásllaga stiliid lea gullan hui eallás vuohki neaktit dan maid muitala, beanta nu ahte son iešge rohtašuvvá máidnasiid ja su giella lea govviduvvon hui rikkisin ja eallásin. (Huuskonen 2004: 164; Valtonen [giehtačálus].) Aslak Guttorm jámii Ohcejoga boarrásiidsiidii 1972 ja son lea hávdáduvvon Ohcejoga girku hávdeeatnamii (Valtonen [giehtačálus]).

2. Materiála gieđahallan ja analyseren

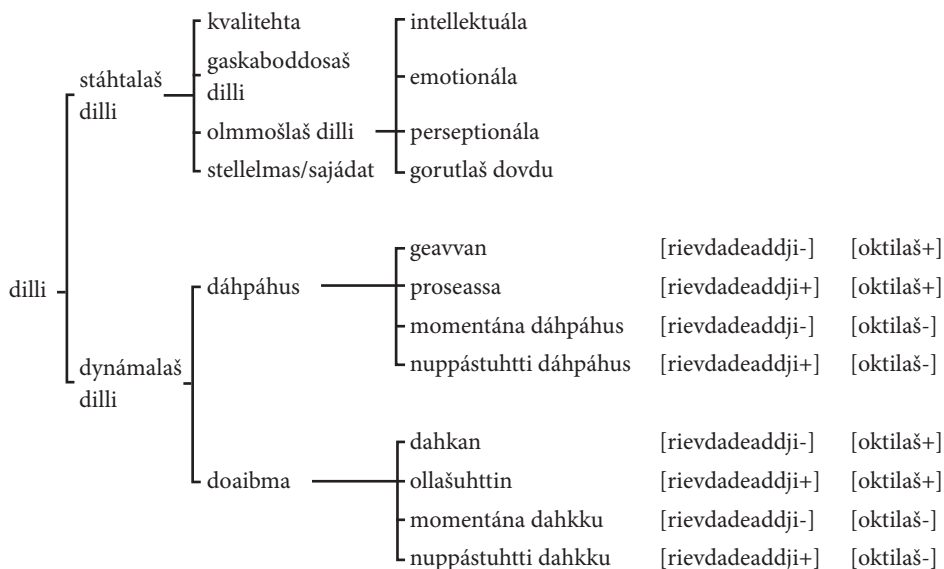
Dán logus muitalan mo lean gieđahallan materiála ja čadahan analysa. Analysas lean atnán sihke kvantitatiiva ja kvalitatiiva vugiid. Kvantitatiiva analysa ulbmilin lea leamašan oažžut oppalaš gova materiálas ja dan vuodul lean válljen suorgásiid maid guorahalan dárkilabbot.

Suoma Riiikka Arkiiva lea digitaliseren jagis 1956 báddejuvvon jearahallanmateriála, ja doppe seailuhuvvo maiddái Samuli Aikio 1960-logus čállin transkripšuvdna. Materiála kopijiat gávdnojit maiddái Oulu universitehtas, Sámi kulturarkiivvas. Jearahallanmateriála lea Aikio transkripšuvnna vuodul heivehuvvon dálá čállinvuohkáid, sirdojuvvon ELAN-prográmmii ja dasa leat lasihuvvon Giellatekno parser-prográmmain morfologalaš annotašuvnnat. Prográmma lea ohcan maid sániid máddagiid.

Materiála gieđahallan lea leamašan oassin *Máinnasheargi*-dutkanproševttas, man ulbmilin lea leamašan dutkat Badje-Deanu Luhkaraččaid soga máinnastanárbevieru. Máidnasiid sisdoalu lassin proševttas lea ulbmilin maid dutkat máinnasgiela lingvisttalaš beali. Dán rádjái okta pro gradu -oahppočájánas lea čállojuvvon morfologiijas (Rasmus 2016), ja nubbi pro gradu -dutkanfáddá lea máinnasgiela syntákasa (Valovirta [giehtačálus]). Giellateknologalaš analysa várás teavstta lea ferten heivehit dálá čállinvuohkáid, vai dihtorprográmma dovda sániid. Riektáčállin lea dárkkistuvvon divvunprográmmain. Dáid sujas teaksta lea oalle roava govvádus informántta gielas, iige dat váldde vuhtii ovdamearkka dihte fonologalaš nuppástusaid dálá čállingiela ektui. Ovdamearkka dihte jearahallanmateriálas ja Aikio (A. Aikio & S. Aikio 1978a; 1978b) čállosiin leat vokálamáttavearbbaid vuodđoinfinitiivvaid sátneloahpas jietnadat *-k*, iige *-t*.

Dihtorheivehus maid mii leat atnán analyseremii ii váldde vuhtii syntávssa, muhto analysa boadusin leat buot vejolaš morfologalaš čilgehusat. Syntávttalaš analysa čorgešii morfologalaš analysas cealkkabirrasii heivemeahtun dulkoju-miid. Dát goittotge ii hehte materiála dutkama, go fal váldá vuhtii dihtoranalysa iešvuoda. Dán dutkamuša várás lean lohkan transkripšuvnnaid ja čoaggán manuálalaččat buot vearbaid main leat aspektuála suorgásat. Dán muttus lean rehkenastán beare iešguđet sátnemáddagiid ja maŋná lean ohcan ELAN-prográmmain man gallii suorggádušat leat geavahuvvon olles dutkanmateriálas.

Vearbbaid analyseremis lean dutkan makkár diliid dat ásahtit. Howard Jackson (1990: 8–15) atná vearbaid sátnin mat ásahtit diliid, dáhpáhusaid dahje almmu-hit doaimma. Nils Øivind Helander (2001: 30–33) lea ráhkadan Jacksona (1990) ja Lyonsa (1977) vuodul tabealla mas vearbbat leat juhkkuojuvvon 15 joavkun, geahča tabealla 3. Vuodđojuohku šaddá das ásahego vearba stáhtalaš vai dyná-malaš dili. Stáhtalaš dililit leat *kvalitehta*, *gaskaboddosaš dilli*, *stellelmas* dahje *sajádat* ja *olmmošlaš dililit*. Olmmošlaš dililit leat njealjeláganat: *intellektuála*, *emotionála*, *perseptionála* ja *gorutlaš dovdu*. (Jackson 1990; Helander 2001.)

Tabealla 3. Vearbbaid semantihkalaš dilli Jacksona (1990: 15) ja Helandera (2001: 33) mielde.

Jackson (1990: 8–15) juohká dynámalaš diliid joavkkuide dan vuodul ahte 1) áсахago vearba heakkalačča *doaimma* vai anonyma *dáhpáhusa*, 2) leago vearbba ásahan dilli duratiiva vai punktuála ja 3) nuppástuhttago vearba dili. Helander lea jorgalan dáid semantihkalaš diliid sámegillii (Helander 2001: 32–33). Duratiiva- ja punktuálavearbbain sáhtá váldit ovdamearkan vearbaid *vázzit* ja *došket*. Ovdit ásaha duratiiva dili, muhto vearba *došket* ásaha punktuála dili. Goappašiid ovdamearkasániin leat heakkalačča doaimmat, muhto dat eai doala sisttis dili nuppástuvvama. *Vázzima* ásahan semantihkalaš dilli lea *dahkan* ja *doškema* semantihkalaš dilli lea *momentána dahku*.

Dili nuppástuvvama sáhtá oaidnit ovdamearkka dihte sáni *gopmánit* bokte. Dan geažil cealkaga subjavtta dilli rievdá nu ahte dat ii leat šat ceaggut, muhto baicce gopmut. Dábálaččat *gopmánit* ásahan semantihkalaš dilli lea *nuppástuhtti dáhpáhus*, ovdamearkka dihte jus *gáffegohppa gopmánii*. Goit Suomas orrot animin *gopmánit*-vearbba maiddá abstrákta áššiid oktavuodas, nugo *soahpamuš gopmánii* dahje *láhka gopmánii*, ja dalle lea vejolaš dulkot vearbba ásahan semantihkalaš dili *proseassan*. *Gopmánan* dán oktavuodas ii leat punktuála dáhpáhus, muhto dasa laktása dábálaččat guhkit proseassa. *Gopmánit*-vearbba ii leat heakkalaš dahkki, nugo kausatiivasuorggádusas *gomihit*. *Gomihit* ásahan dilli lea juogo *nuppástuhtti dahku*, jus *gomiha gáffegohpa* dahje *ollašuhttin* jus ovdamearkka dihte *gomiha soahpamuša*. Dán dutkamuša analysaoasis heivehan vearbaid dákkár semantihkalaš diliid juhkui, go lea tabeallas 3.

3. Bohtosat

3.1 Subitiiva- ja inkoatiivasuorggádusat

Subitiiva *-lit*-vearbbat leat suorggiduvvon bárrastávval *-at*, *-it* ja *-ut*-vearbbain ja suorggis laktása máddaga gievrras dássái. Subitiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvá jođánit, fáhkkestaga dahje hoahpus. Subitiiva *-lit*-vearbbat leat dutkanmateriálas oktiibuot 92 ja dat lea suorggiduvvon 24 máddagis. Dán vearbaluohkás lea alla frekveansa ja produktivitehta eará aspektuála suorgásiin suorggiduvvon vearbaid ektui. Subitiivavearbba dábálamos atnu lea gáldo- cealkagis, nugo ovdamearka dihte *jearralit* ja *láhttestit*, mat gokčēt goalmádasa dáhpáhusain. Gáldo- cealkka (suom. *johtolause*) adnojuvvo eahpenjuolgo ovdanbuktimis. Dat dábálaččat muitala gii muitala, dadjá dahje čállá juoidá, ja dan

sáhttá atnit juogo ovdal sitáhta, sitáhta siste dahje dan maŋŋá. (Katekeetta 2011: 6–10; Sammallahti 1989 s.v. *gáldoalkka*; VISK §1476.) Dábálaččat subitiiva *-lit*-suorggis rievdata duratiivavearba punktuálavearban, nugo *guovlat* > *guovlalit*. Lihkadanvearbaid oktavuodas subitiivasuorggáduš ii daga dákkár rievdadusa automáhtalaččat, vaikke mearkašumi bealis oaivvildage jođanis dáhpáhuvvama.

(1) *Ja de viehkalii gándda maŋŋái soppiin ja áiggui huškulit.*

(SKS 1956: a324_15)

(2) *Ja de jearrala Stuorra-Jovnnas: «Vai maid?»*

(SKS 1956: a322_60)

(3) *Muhto dat ii astan šat vuordit dassá go ipmil daid deaddilii.*

(SKS 1956: a323_12)

Ovddabeale subitiiva *-lit*-vearbbat leat suorggiduvvon frekventatiiva- (1), momentána- (2) ja kontinuatiivavearbbain (3).

Inkoatiiva *-lit*-suorggádušat leat suorggiduvvon bárrastávvalvearbbain mat govvidit lihkeami. Muhtun dáhpáhusain suorggádušat leat morfologalaččat seammaláganat go lihkadanvearbbain suorggiduvvon subitiivavearbbat. Dutkanmateriálas leat buohkanassii 44 inkoatiiva *-lit*-suorggádusa, mat leat suorggiduvvon viđa vearbamáddagis. *Vázzilit* ja *viehkallit* leat čielgasit dábálamos suorggádušat, muhto dat eai oro leksikaliserejuvvon suorggádušat vearbamáddagiin *vázzit* ja *viehkat*, muhto lasihit inkoatiivva aspeavtta vearbamáddaga sisdollui. Dutkanmateriálas ledje guokte suorggádusa, mat ledje maiddái subitiivavearbbat: *girdilit* ja *viehkallit*. Eará *-lit*-suorggádušat lihkadanvearbbain ledje beare inkoatiivvat.

(4) *Ja de vázzilii ja de velledii jávrái.*

(SKS 1956: a324_14)

(5) *Hui uhca olmmoš. Doppe vuollin uksačiegas. Ja de beahkilii duohko Erke-ádjá guvlui.*

(SKS 1956: a322_59b)

- (6) *Na dat maiddái, dat nubbi, guhte molssui saji ja manai ávžži beallái, de dat maiddái čuožžili bajás ja logai: «Mun dat in duostta gale nohkkat, dat lea hirbmat soaigus ávžži beallái nohkkat.»*

(SKS 1956: a324_21)

Inkoatiiva *-lit*-suorggádusaid semantihkalaš dilli lea ollašuhhtin, nappo heakkalačča doaimma rievdata dili. Dábálamos dili nuppástus lea dahkki stáhtalaš dili rievdan lihkaheapmin, muhto okta mátta spiehkka dás. Vearba *čuožžilit* lea dynámalaš vearba mii ásaha stáhtalaš dili, nappo rievdadus lea dalle stáhtalaš dilis nuppi stáhtalaš dillái.

Lihkadanvearbbaid bokte *-lit*-suorggis buvttada inkoatiiva- ja subitiivasuorggádusaid. Inkoatiivva mearkkašumi čuoldin subitiivvas sáhtá orrut giellageavaheaddjái iešalddis čielggas. Konteaksta lea mii čilge mii oaivvilduvvo, jus muhtin *viehkala*. Muhto mat leat dán konteavstta kriterat? Cealkaga perfektiiva- ja imperfektiivavuohta orru leamen guovddáš erohus, ja ágga mo dáid sáhtá dulkot sierra. Inkoatiiva almmuha dagu dahje dáhpáhusa álgima, muhto doaimma ii gárvvásmuva dahje noga. Dákko bokte ii leat mearkkašupmi das, ahte leago suorggiduvvon vearbamátta punktuála- vai duratiivvearba: *časkit* > *časkigoahtit* dahje *viehkat* > *viehkagoahtit* almmuhit dušše álgima. Subitiivva meroštallan baicca lea ahte juoga nu dáhpáhuvá jođánit, fáhkkestaga dahje hoahpus. Dát meroštallan ieš ii fála dárkilut dieđu das, ahte čuohcágo subitiivasuorgásiin suorggideapmi cealkaga aspektii mange láhkai. Lihkadanvearbbaid bokte lea vejolaš suokkardallat subitiivva nu, ahte vai sáhtášii dadjat muhtima lihkadit dahje johtit jođánit, de ferte leat diehtu mátkkis man dat soames suollema johtá. Mátkki várás ferte leat diehtu vuolgga- ja loahppačuoggás. Jurdaga sáhtá láidet dás dasa, ahte subitiivadulkajupmi geatnegahtá goittot lihkadanvearbbaid oktavuodas loahppačuoggá, nappo cealkka ferte leat perfektiiva.

Lihkadeami loahppačuokkisin sáhttet leat ovdamearkka dihte illatiivahámat báikki govvideaddji sánit nugo *beahkilit dállui*; nubbi eará aktivitehta nugo *vázzilit, mitalit*; dahje mátkki namma genetiivvas nugo *viehkalit Geavu luonddubálgá*. Mátkki namma illatiivvas fas orru sihkasteamen subitiivadulkajumi vejolašvuoda masá oalát, go *viehkalit Geavu luonddubálgái* orru hui čielgasit oaivvildeamen dan, ahte mátki easka álgá dán dáhpáhusas. Nubbi aktivitehta loahppačuokkisin orošii lunddolaš dan sujas go dábálaččat mii čatnat daguid áigái ja báikái. Ovdamearkka dihte cealkka *gánda viehkalii čuollat muoraid*, doallá sisttis eanet go maid sánit njuolga midjiide mitalit. Lea buorre ágga jáhkkit, ahte dán ovdamearkkas *gánda* heaitá vuos viehkamis ja de easka čuollagoahtá muoraid. Dáinna lágiin

jus lihkanvearbba johtu čujuha nuppi doibmii, de mii sáhttit jurddašit dan doaimma maiddá doallat sisttis lihkaeami loahppačuoggá.

Fuomášahtti dás lea dat, ahte inkoatiivadulkojupmi bissu jámma vejolažžan, iige goit dán dutkamusa vuodul oro gávdnomin čielga ráddjehus goas *-lit-*suorggis ii buvttadivčče inkoatiivvearbba lihkanvearbbas.

3.2 Diminutiivasuorggis dievasmahtá momentánavearbbaid luohká

Nickela ja Sammallahti (2011) giellaoahpas leat meroštallojuvvon momentána-suorggisin *-et*, *-dit*, *-alit*, *-ádit* ja *-ihit*. Momentána *-et*-vearbbat eai leat Nickela ja Sammallahti mielde njuolga suorggiduvvon *-ut* ja *-at*-vearbbain, muhto dat leat momentána vástagat daidda (Nickel & Sammallahti 2011: 542). Dán barggu dutkanmateriálas momentána *-et*-vearbbat leat dahkanvearbbat, mat govvidit heakkalačča doaimma. Vearbbat almmuhit momentána daguid mat eai rievdat dili. Materiálas leat 63 momentána *-et*-vearbba, mat leat suorggiduvvon gávccii máddagis. Dábálamos vearbbat leat *dohppet* ja *njuiket*.

- (7) [...] *jiehtanas go dohppii dan gahččan beahcegierragii, nu dat girddáldahtii stobu lusa.*

(SKS 1956: a323_11)

- (8) *Ja go bissu bávkkehii, dat njuikii áibmui ja dajai: «Šterge štelbmá!»*

(SKS 1956: a322_62)

Momentána *-et*-vearbbat leat suorggiduvvon viidásabbot momentána-subitiiva-vearban 15 dáhpáhusas. Ovdamearka dihte: *njurgut* > *njurget* > *njurgestit*.

- (9) *Nu njurgestii gánda dainna njurrganasain, dieđus bosádii.*

(SKS 1956: a325_3)

Momentána *-et*-suorggádusain lea eará aspektuála suorggádusaid ektui alla frekveansa, muhto vearbbat leat suorggiduvvon beare čieža vearbamáddagis. Gaskamearálaččat juohke momentána *-et*-suorggádus adnojuvvo badjelaš gávccii geardde, mii lea eará suorggádusaid ektui oalle olu, muhto alla logu čielge *dohppet* ja *njuiket* vearbbaid frekveansa. Veardádallama várás ovdamearkka dihte

frekventatiiva *-addat*-vearbbat leat dutkanmateriálas 32 ja dat leat suorggiduvvon 25 máddagis. Materiálas lea dušše okta suorggádus mas lea okta dáhpáhus dán dutkanmateriálas. Vearbbas *geiget* lea beare okta dáhpáhus dán hámis, muhto das lea suorggiduvvon subitiivavearba *geigestit* čieža dáhpáhusas.

Momentána *-et*-suorggis orru leamen jápma suorggis, nappo dainna ii sáhte njuolggaduslašččat buvttadit odđa suorggádusaid *-ut* dahje *-at*-vearbbain, ovdamearkka dihte *máhccut* > **máhcet*, *bargat* > **barget*, *beavkut* > **bevket*, *biehket* > **behket* dahje *dáhkut* > **dáhket* eai leat dohkálaš suorggádusat. Maiddái dat, ahte materiálas lea beare okta dakkár suorggádus mii lea adnojuvvon dušše oktii (vrd. frekventatiivavearbbat) orru čujuheamen dasa, ahte suorgása ii sáhte friija laktit man beare sátnái.

Diminutiiva *-stit*-vearbbat suorggiduvvojit bárrastávvalvearbbaid geahnohis dási máddagiin. Dábálaččat suorggidettiin vearbba soggevokála rievda *i* > *e* ja *u* > *o*, muhto jus suorggidettiin soggevokála ii rievdda, de dat ovdanbuktá ironalaš mearkkašumi, nugo ovdamearkka dihte *hálbut* > *hálbbostit* ~ *hálbbustit*. Nickela ja Sammallahti (2011: 559–561) mielde *hálbbostit* máksá 'hálbut vehá', muhto *hálbbustit* oaivvilda 'divrut mealgat'. Muhtun *-at*-vearbbaid bokte ironiija ii sáhte dulkot sátnehámiid vuodul, go dáid bokte soggevokála ii rievdda suorggidettiin, nugo ovdamearkka dihte *borrat* > *borastit*, mii sáhhtá oaivvildit sihke 'borrat vehá' dahje 'borrat hirmadit'. Eará vejolaš soggevokála rievdamat leat *a* > *e* ja *u* > *a*, muhto dáid oktavuodas ii leat máinnašuvvon ironalaš mearkkašupmi.

Dutkanmateriálas gávdnojedje oktiibuot 114 diminutiiva *-stit*-suorggádusa, mat ledje suorggiduvvon 34 máddagis. 13 dáhpáhusa ledje dakkárat, mat ledje materiálas beare oktii. Suorggádusat leat dán materiálas frekveanttat ja suorggis orru leamen produktiiva, nappo dainna bastá buvttadit odđa suorggádusaid njuolggadusaid vuodul. Oassi suorggádusain leat massimin suorggádusa iešvuoda ja šaddamin iehčanas lekseman, nugo *láhttet* > *láhttestit*. Dasa lassin *-stit*-suorggis heive maiddái momentánavearbbaid suorggideapmái. Dákkár dáhpáhusat materiálas leat olu, nugo ovdamearkka dihte *bálkut* > *bálkestit*. Vearba *bálkut* lea frekventatiivavearba, mas lea *-ut*-geažus, ja dat oaivvilda 'šlivget juoidá áimmu čada mángii'. Suorggádus *bálkestit* ii dábálaččat dulkojuvvo njuolga nu, ahte dat oaivvildivččii 'bálkut vehá' dahje 'bálkut oanehis áigge', baicce dat áddejuvvo nu, ahte soames 'šlivge ovtta ášši ~ oktii áimmu čada'. Diminutiivasuorgásiin orru heivemin suorggidit maiddái momentánavearbbaid. Dán ovdamearkka bokte ferte máinnašit vel dan, ahte *bálkut*-vearbbas ii leat heivvolaš suorggidit momentána *-et*-vearbba **bálket*, vaikke giellaoahpalaččat dat manašiige nu. Dutkanmateriála vuodul orru nu, ahte goittotge dat *-ut*-vearbbat main ii sáhte suorggidit *-et*-suorgásiin momentánavearbbaid, šaddet *-stit*-suorgásiin eanetge momentána-

go diminutiivavearban. Maiddái muhtin *-at*-vearbbat šaddet *-stit*-suorggádussan čielgasit momentánavearban, muhto dán dutkanmateriála vuodul dát dáhpáhusat leat eahpenjuolggaduslaš, nappo *duolbmat* > *duolmmastit* suorggádusa boadusin lea momentánavearba, muhto *bargat* > *barggastit* dáhpáhusas suorggádus lea diminutiiva. Juste dán ovdamearkka bokte sáhtášii fikkahit, ahte jus sátnemáttá lea frekventatiivavearba, de *-stit*-suorggádus livččii momentána-vearba, muhto kontinuatiivavearba suorggideami boadusin lea diminutiiva-vearba. Dát árvalus goittotge ii doala šat deaivása earret eará *njiellat* > *njielastit* suorggádusa ektui, gokko kontinuatiivamáttá suorggiduvvo momentánavearban. Sihke *bargat* ja *njiellat* leat duratiiva dahje kontinuatiiva *-at*-vearbbat, main ii leat heivvolaš suorggidit momentána *-et*-vearbba (**njillet*, **barget*).

(10) *Ja nu dat bálkestii srángga dahje boaldinmuora šilljui dasa olggobeallai.*

(SKS 1956: a324_17)

(11) *Ja go dat časkkestii heastta johtilit ja bajidii oaivvi bajás, de dat geahčastii: Dáhan lea su boares horti goikamin dás.*

(SKS 1956: a325_3)

(12) *Dat vuoiñjastii das dassái go dárbbášii, ja dalle vulggii girdit.*

(SKS 1956: a323_17)

(13) *Ja jus nu lea, ahte áinnádat dahje vehá lea muohtestan, nu dat časkkáhallá váldoluottas, leago earránan stobu guvlui.*

(SKS 1956: a325_1)

Suorggádusaid ásahan semantihkalaš dilit leat dábálamosit momentána dagut dahje nuppástuhtti dagut, muhto maiddái dahkan dahje nuppástuhtti dáhpáhus. Ovdamearkkat (10) ja (11) leat punktuála dagut, muhto main beare ovddit rievdata dili. Ovdamearka (10) lea maiddái juogo momentánavearba dahje leksikaliserejuvvo diminutiivavearba, mii lea massán diminutiiva iešvuoda, muhto ožžon dan sadjái mearkkašumi 'ovttaháválaš dahku'. Ovdamearka (11) fas lea diminutiivavearba dan dáfus, ahte sihke suorggádus ja dan máttá leat momentána dagut, muhto dán dáhpáhusas *-stit*-suorggádus geahpeda časkima intensitehta, nappo dahku lea láivvit dahje geahppadut. Ovdamearka (12) suorggádusa sisdoallu gáidá jo oalle guhkás eret máddaga mearkkašumis. *Vuoiñjastit*-vearbba diminutiiva mearkkašupmi orru lunddolaš ovdamearka dihte dakkár oktavuodas, ahte muhtin lea rassamin garrasit rumašlaš, muhto bisseha doaimma vai geargá

oanehis áiggi vuoignat ja čohkket vuimmiid joatkit doaimma. Vuoiñasteami mearkašupmi leage sierranan ja mearkaša 'vuimmiid čohkket', nuba buotlágan maiddá ii-rumašlaš doaimmas lea vejolaš vuoiñastit dahje čohkket vuimmiid. Ovdamearka (13) ovdanbuktá dan, ahte diminutiivasuorggádusa sáhtta atnit maiddá dáhpáhusaid nugo luonddualbmanemiid oktavuodas.

3.3 Atnitgo aspektuála veahkkevearbba vai aspektuála suorggádusa?

Sammallahti (2005: 214; 2007: 147) meroštallá progreshuvnavearbbaid *álgit*, *heaitit* ja *riepmat* aspektuála veahkkevearban. *Álgit* ja *riepmat* ovdanbuktet seamma sisdoalu go váldovearbba suorggideapmi inkoatiivasuorgásiin, nappo doaimma álgima. Erohussan dán guovttis lea dat, ahte dušše heakkalaš sáhtta *riepmat* masa nu, muhto sámegeilas lea vejolaš ovdamearkka dihte *álgit arvit*. Doaimma nogadettiin buot dili sáhttet nohkat verbálain mas lea *heaitit* + *aktio essiiva*, nugo ovdamearkka dihte *heittii muohttimis* dahje *heiten čállimis*. Muhtin konteavsttas maiddá vearbbat *geahččalit* ja *iskat* leat veahkkevearban ja dalle dat buktet ovdan seamma ášši go sisdoallovearbba suorggideapmi konatiivasuorgásiin.

Aspektuála veahkkevearbbat leat dutkanmateriálas njeallje: *álgit*, *heaitit*, *geahččalit* ja *iskat*. Dutkanmateriálas ledje valjit dáhpáhusat, main predikáhta oassin lei *álgit*, buohkanassii 61. Dábálaččat predikáhta čuovvu dakkár hámi, ahte vuos lea veahkkevearba *álgit* ja váldovearba čuovvu dalán dan manis, nugo ovdamearkkas (14). Muhtin dáhpáhusain veahkkevearba ja váldovearba leat juste dán ortnegis, muhto gaskkas sáhtta leat ovdamearkka dihte áigeadverbiála ja objeakta, nugo ovdamearkkas (15). Beare guovtti dáhpáhusas lea váldovearba ovdal veahkkevearbba *álgit* nugo ovdamearkkas (16). Dáid dáhpáhusain cealkaga predikáhta loahpaha cealkaga. *Álgit* + infinitiivaráhkadusain lea vejolaš almmuhit mánggaid áššiid álgima oktanaga (17), ja dákkár cealkkaráhkadusat leat oalle sihkarit elliptalaš báldalastojuvvon oaivecealkagat. Stuorámus oassi buot dáin ráhkadusain ásaht heakkalačča doaimmaid. Beare ovttá dáhpáhusas, ovdamearkkas (18), semantihkalaš dilli lea perseptionála dili álgin. Dán dáhpáhusas lea vuohttimis inkoatiivavuoda duppalastin, namalassii almmuheamen dili álgima veahkkevearbbain, muhto maiddá váldovearbba inkoatiivasuorggádusain.

- (14) *Dalle dat álgá šluvgašit dan seahka ja dat, dat skilaidit.*
(SKS 1956: a323_1-2)
- (15) *Ja go bijai, guttii stohpui rissiid ja álggii dálvit rissedola bidjat, gánda maid čuožžu das.*
(SKS 1956: a324_15)
- (16) *De gánda vuot luoitilii, nugo lei rávven Gieddegeašáhkku «geađggi galggat luoitilit» ja go luoitilii, de dat go šattai vuot goikkis gitta čáhceoaivái, ja loddi vuoinjastit álggii.*
(SKS 1956: a323_17)
- (17) *Áhkku álggii geahččat ja guldalit.*
(SKS 1956: a324_12)
- (18) *Ja go lei mannan, de geahčastaddá dámppa kapteain tiimmas, ahte na iigo dat álgge jo, Várggáid gávpot oidnogoahit.*
(SKS 1956: a324_20)

Sisdoalu dáfus (17) cealkka máksá seamma go *áhkku álggii geahččat ja áhkku álggii guldalit*. Dán guovtti cealkagis lea oktasaš subjeakta ja progreshuvnna aspeakta, ja daid lea vejolaš guođdit gearddukeahttá. Ovdamearkka dihte cealkagiin *áhkku álggii geahččat ja áddjá guldalit* leat guokte sierra subjeavtta, muhto progreshuvnna aspeakta lea seamma, namalassii dahku álgá. *Áhkku álggii geahččat ja heittii guldaleames* cealkagiin subjeakta bissu seammán, muhto dán dáhpáhusas progreshuvnna aspeakta lea eará.

Dutkanmateriálas ii adnon veahkkevearba *riepmat*. Oarjesuopmana hálliide lea álkit riepmat ja Luhkkár Jovn' Ásslaga gielas dákkár ráhkadus ii leat goit dán materiála vuodul. *Heaitit + aktio lokatiiva* predikáhtat nugo ovdamearkkas (19) leat su muiतालusain vihtta. Ovtta dáhpáhusas (20) sáhtta leat ellipttalaš cealkaráhkadus. Ovtta dáhpáhusas (21) heaitin guoská eanet go ovtta verbii.

- (19) *Go báhppa heittii girkofitnuid doaimmaheames, de dat vulge buot veahka olggos ja politimeaštir, dat gal jo dovdá, mas lea jo golbmii oaidnán ja háleštan.*
(SKS 1956: a323_22)

(20) *Dalle dat Elias-áddjá heittii [doallamis] dan geassedálu ja dat orru dál ávdinin Áhguoiluobbal bokte, dáčča bealde, Niiles Boine bajábealde.*

(SKS 1956: a324_26)

(21) *Dalle dat mánát hirpmástuvvet ja muhttimatge heite eret bárgumis ja suhtadeames ja beaidadeames.*

(SKS 1956: a325_2)

Materiálas *iskat*-vearba lea beare oktii, muhto diminutiivasuorgásiin suorggiduvvon *iskkastit* lea viđa geardde. Beare ovttá dáhpáhusas *iskkastit* lea veahkkevearban. *Geahččalit* lea guđa geardde ja golbmii dat lea veahkkevearban. *Iskat* dahje *iskkastit* oažžu Jovn' Áslaga mitalusain dávjimusat dakkár mearkkašumi, ahte soames fitná konkrehtalaččat dutkamin, *iskamin*, ahte leago muhtin ášši man nu láhkai, nugo ovdamearkkas (22):

(22) *Nu gánda iskkasta dan jápmán ádjá lupma, mii dat doppe lea.*

(SKS 1956: a325_3)

(23) «*Dat lea dat soabbi, eallin ja jápmin soabbi. Go nuppi geaži geigesta, de jápmá. Ja go nuppi geaži geigesta de eallá.*» *Dan gulai gánda. Eaba dat astan geahččat gánda, soabbi lei eatnamis. Gánda dohppestii dan soappi, iskkastii dollet nuppe geaži, dan soappi, don guovttu guvlui. Muhto dat deaivvaige leat dat geahči, ahte dat guktot jámiiga.*

(SKS 1956: a325_3)

(24) *Mun geahččalan oabbán rávkat.*

(SKS 1956: a323_15-16)

(25) *Go muhtin juhkan olbmot go [...] nu ahte hilbatvuodas álge danges geahččaladdat, Max-rohkki bajás hávddis vuorjat.*

(SKS 1956: a324_11)

Ovdamearkkas (23) *iskkastit* lea veahkkevearban váldoverbii *dollet*. *Geahččalit* lea materiálas veahkkevearban vuodđohámis golmma geardde ja ovttá sajes dat lea suorggiduvvon frekventatiivavearban *geahččaladdat*. Ovdamearkkas (25) *geahččaladdat* ii doaimma veahkkevearban, muhto oažžu 'dutkanama' dahje 'guorahallama' mearkkašumi váldovearban. Dán ovdamearkkas leat guokte

báldalastojuvvon cealkaga, maidda guoská seamma veahkkevearba *álgit*. Nugo maiddá *iskat*-vearbba lea vejolaš suorggidit frekventatiiva- dahje kontinuatii-vavearban *iskkadit*, de dáid duratiivasuorggádusaid ii leat heivvolaš atnit veahkkevearban konatiiva iešvuoda ovdanbuktímii. *Iskkadit* mearkkašupmi lea jo nu nannosit čatnasan ášši iešvuoda dutkamii, nugo ovdamearkka dihte *iskkadit biillaid* oaivvilda 'dutkat makkárat iešguđet biillat leat'. Danin orru leamen nu, ahte sáhtta dadjat *iská ~ iskkasta ~ geahččala ~ geahččalastá čállit reivve*, muhto eat daja **iskkada ~ *geahččaladdá čállit reivve*.

Veahkkevearba *álgit* vástida sisdoalu bealis sakka inkoatiivavearbbaide, muhto das leat muhtin iešvuodát maid suorggidemiin ii oro lunddolaš ovdanbuktit. Dakkárat leat *álgit* + infinitiivaráhkadusat, main lea vejolaš almmuhit mángga ášši álgima oktanaga (17) ja dat dáhpáhusat leat oalle sihkkarit ellipttalaš báldalastojuvvon oaivecealkagat. Ášši lea vejolaš maiddá prinsihpas mitalit atnemiin inkoatiivasuorggádusaid, muhto giella sáhtta šaddat dainna lágiin gággadut. Ovdamearkka dihte guokte báldalastojuvvon cealkaga *áhku álggi geahčat ja guldalit* (17) soaitá leat geahppadut jus seamma ášši mitalivččii ná: *áhku geahččagođii ja guldališgođii*. Goappáge dáhpáhusas leat guokte báldalastojuvvon oaivecealkaga, muhto mañit cealkagis álgima aspekta ovdanbuktojuvvo suorgásiin, man ferte laktit goappáge oaivecealkaga verbii amas sisdoallu rievdat. Veahkkevearbba lea vejolaš almmuhit beare ovddit oaivecealkagis, muhto álgín ipmirduvvo guoskat maiddá mañit oaivecealkaga sisdoalloverbii.

Mu dutkamuša bohtosat čujuhit, ahte dát ráhkadusat gusket dávjá heakkalačča doaimmaide, muhto ovttá dáhpáhusas (18) semantihkalaš dili lea perseptionála dili álgín. Nugo suorggidemiin, de maiddá verbála ráhkadusain lea vejolaš almmuhit dáhpáhusa dahje dili álgima guovttegeardásaččat, nugo muhtin ášši álgín álggášii. Ná lea ovddabealde namuhuvvon ovdamearkkas (18), mas lea sihke veahkkevearba *álgit* ja inkoatiivavearba *oidnogoahit*. Informánta sáhtášii jerrat ovdamearkka (18) sajis maiddá «iigo Várggáid gávpot oidnogoade?» dahje «iigo Várggáid gávpot álgge oidnot?» sisdoalu nuppástuvakeahhtá. Veahkkevearbbas *heaitit* orrot muhtin muddui seammalágan iešvuodát go vearbbas *álgit*, muhto lunddolaččat mearkkašupmi lea eará. Goittotge erohussan lea dat, ahte materiála vuodul eai leat dagu dahje doaimma heaitima duppalastimat. Dákkár dáhpáhusat orrot maiddá masá jierpmeheamit, go *heaitá heaitimis doaimma X* mearkkaša seamma go 'áigut heaitit doaimma X, muhto joatkit dan ovdal go geargá heaitit'. Dán guovtti veahkkevearbba erohussan lea maid dat, ahte davvisámegiela ii leat suorggis mainna almmuhit doaimma heaitima.

Sámegielas dagu dahje doaimma geahččaleami lea vejolaš buktit ovdan nu ahte atná cealkagis juogo konatiivavearbbat dahje verbála veahkkevearban *iskat* dahje *geahččalit*. Dát verbálahámit buvttadit imperfektiiva cealkagiid, nappo doaimma dahje dahku ii ollašuva loahpa rádjai. Cealkaga dahkki bargá juoidá, mas lea čielga ulbmil, muhto dagu boađusin dát ulbmil ii dieva. Materiála vuodul konatiivasuorggiduvvon vearbbat huksejit cealkagiid main doaimma lea duratiiva, nugo ovdamearkka dihte *Stállu [...] baldala* dahje *Niillas Vuolab háhpohaddá Sámmol Paltto dohppet niskái*. Jus fas cealkaga ráhkadeamis leat adnojuvvon veahkkevearbbat *iskat* dahje *geahččalit*, de dábálaččat cealkaga doaimmat leat punktuálat, nugo ovdamearkka dihte *Gánda dohppestii dan soappi, iskkastii dollet nuppe geaži, dan soappi* (23) dahje *Mun geahččalan oabbán rávkat* (24). Jus vearbaid *iskat* ja *geahččalit* figgá suorggidit duratiivavearban – frekventatiiva- dahje kontinuatiivavearban – de dat rievdata vearbaid iešvuoda nu, ahte daid ii leat lunddolaš atnit veahkkevearban, muhto dat ožžot dan oktavuodas 'dutkama' ja 'guorahallama' mearkkašumiid.

4. Suokkardallan

Dán artiikkala ulbmilin lea leamašan govvidit ovtta muitaleaddji giela máinnasteami konteavsttas. Vaikke dán sturrosaš dutkanmateriálain ii sáhte dahkat viiddit konklusuvnnaid olles davvisámegielas, de smávit čájánašguin lea vejolaš iskkadit dieđuid mat mis leat jo. Davvisámegielas lea suorggideamiin vejolaš buvttadit sátnehámiid, main leat eanet go okta mearkkašupmi. Dáid suorggidanhomonymiijaid ii oro vejolaš čuoldit sierra dievaslaččat. Muhtin dulkonvejolašvuodaid lea álkit oaidnit dihto konteavsttas, muhto konteaksta sáhtá dahkat fas nuppelágan dulkojumiid veadjemeahttumin. Ovdamearkka dihte go lihkadanvearbaid suorggida *-lit*-suorgásiin, de boađusin leat inkoatiiva- ja subitiivavearbbat. Dán guovttis sáhtá oaidnit čielga erohussan dan, ahte subitiivadulkopumi orru geatnegahttimin cealkagii loahppabohtosa, muhto das fuolatkeahtá vearbba sáhtá dulkot maiddái inkoatiivavearban.

Dákko bokte livččii vejolaš viiddidit guorahallama nu, ahte jearrá leatgo subitiivavearbbat dakkárat mat lunddolaččat huksejit perfektiiva cealkagiid, nappo vástidivčče suomagiela *rajaava verbi*. Fennistihkas leat vearbbat juhkkuojuvvon golmma aspektuála luohkkái dan vuodul makkár cealkagiid buvttadit. Muhtin vearbaid iešvuhtan lea ráhkadit imperfektiiva cealkagiid, nappo cealkagiid

maid aspekta ii leat ráddjejuvvon. Dáid gohčodit *rajpakoiset verbit* 'rájáid báhtareaddji vearbba', omd. *hakata* 'huškut', *odottaa* 'vuordit' ja *rakastaa* 'ráhkistit'. *Rajaavat verbit* 'ráddjeaddji vearbba' huksejit perfektiva cealkagiid ja daid aspekta lea ráddjejuvvon, omd. *syntyä* 'riegádit', *kuolla* 'jápmit' ja *unohtaa* 'vajálduhttit'. Goalmmát luohkká leat *rajahakuiset verbit* 'rájáid ohcaleaddji vearbba' ja daid bokte cealkaga aspekta boahá suomagielas dábálaččat ovdan objeavtta kásushámmis, omd. *koira söi makkaraa* 'beana borai márffi' ja *koira söi makkaran* 'beana borai ovtta márffi ollásit'. (VISK §1508.) Suomagielat doahpágiid vástagat eai gávdno sámegillii, ja sámegiela hárrái livččii buoret hupmat baicca *perfektiivá*, *imperfektiivá* ja *neutrála* vearbbaid birra.

Momentána- ja diminutiivavearbbaid guorahallan fas orru čujuheamen, ahte *-et*-suorggis lea jápma suorggis, eaige buot frekventatiiva *-ut*-vearbbaide leat momentána *-et*-vástagat. Maiddá muhtin *-at*-vearbbat leat dakkárat, ahte daidda eai leat momentána *-et*-vástagat. Dáin dáhpáhusain diminutiivasuorggis *-stit* buvttada momentánuorggádusaid nugo ovdamearkka dihte *njiellat* > *njielastit* (> **njillet*), *máhccut* > *máhcastit* (> **máhccet*).

Aspektuála veahkkevearbbaid iešvuhtan lea dat, ahte daiguin sáhtá almmuhit mángga ášši álgima dahje nohkama oktanaga elliptalaš báldalaston oaivecealkagiin. Sámegielas lea vejolaš almmuhit dáhpáhusa álgima guovtti láhkai, namalassii inkoatiivavearbbain ja/dahje atnit cealkagis aspektuála veahkkevearbba *álgit* dahje *riepmat*. Dutkanmateriálas ii gávdnon *riepmat*-vearba, muhto *álgit*-vearba lei predikáhta oassin 61 dáhpáhusas. Sámegielas ii leat vearbasuorggis mainna sáhtášii ovdanbuktit dáhpáhusa nohkama, muhto dakkár dili rievdamas sáhtá almmuhit veahkkevearbbain *heaitit*.

Aspektuála veahkkevearbbain sáhtá maid cealkagis ovdanbuktit sullalas sisdoalu go konatiivavearbbain. Materiálas dákkár veahkkevearbbat leat *iskat* ja *geahččalit*, mat mearkkašit ahte 'muhtin iská dahkat juoidá, muhto dahku ii ollašuva'. Materiála vuodul orru leamen erohus dan guovtti gaskkas, ahte almmuhuvvogo geahččaleapmi veahkkevearbbain vai konatiivavearbbain. Orru leamen nu ahte konatiivavearbbat ásahtit duratiiva diliid ja dábálamos vuohki atnit veahkkevearbbaid lea dalle go geahččaleapmi lea punktuála.

Dutkamuša bohtosiid árvvoštallamis ferte váldit vuhtii, ahte dat gusket dušše dan materiálii mii lea dán barggus dutkojuvvon. Dán barggus lean dutkan dušše ovtta jearahallanmátkki jietnabáttiid ja ovtta máinnasteaddji hállangiela. Daid vuodul lean ožžon nannejumi Luhkkár Jovn' Ásllaga gillii laktáseaddji fuomášumiide, maid ovddit dutkamuš lea ovdanbuktan (Huuskonen 2004). Dán

duhkamuša bohtosiid ii sáhte almmatge automáhtalaččat viiddidit guoskat geasa-ge earái, danin go dutkamuš guorahallá ovttá olbmo idioleavtta. Ovdamearkka dihte dat, ahte jearahallamiin eai gávdno muhtin dihto suorggidanhámit mat leat namuhuvvon giellaoahpain ii oaivvil dan, ahte dakkárat eai leat leamašan dan áiggis. Dat dušše eai gávdno dán materiálas.

Lea maiddá jáhkehahtti, ahte olbmo giella ii leat stabiila, muhto dat njammá iešvuodaid giellabirrasis ja vajáldahtta geavatkeahtes dadjanvugiid. Filosofija doavttir Taarna Valtonen (njálmamálaš diehtu 20.1.2016) lea fuomášahttán, ahte Dálvadasa guovllus lea dáhpáhuvvan frekventatiivavearbbaid bokte dakkár riev-dan 1900-logus, ahte dan áigge nu gohčoduvvon boarrásut gearddi hállit leat atnán millosabbot *-addat*-suorgása, muhto nuorat giellageavaheaddjit fas leat bahkken atnit *-allat*-suorgása. Dán dutkamuša bohtosat leat maiddá áigái čad-nojuvvon dainna lágiin, ahte almmá viiddit guorahallama haga ii sáhte diehtit leago Luhkkár Jovn' Ásllagis leamašan dákkár preferánsa vel vaikkeba 1970-logus. Maiddá fáddá orru váikkuheamen dasa man olu Luhkkár Jovn' Ásllat atná aspektuála suorggiduvvon vearbbaid. Ovdamearkka dihte dakkár báddejumiin main son čilge man nu ášši, eai gávdno nu olu aspektuála suorggiduvvon vearbbat, go vaikkeba imašmaidnasiin. Áššiid refereremii adno dán dutkanmateriálas goidasut giella. Orru veadjemeahttun meroštallat absoluhtta meari mainna meroštallat makkár giella lea rikkis dahje geaffi, muhto dakkár mihtáriid hutkan ii lean dutkamuša ulbmil.

Dáid bohtosiid vuodul bohciidedje guovttelágan jurdagat das mo dutkamuša sáhtášii dás joatkit. Vuosttasin namuhan bohtosiid iskkadeami viiddit materiálain, eandalii danin go muhtin giellaoahpain meroštallojuvvon suorggádušat eai gávdnon dán materiálas ollege. Go Nickela ja Sammallahti (2011) giellaoahpas leat muhtin suorggádušain addojuvvon variánttat nuorta- ja oarjesuopmaniidda, de oktan molssaeaktun livččii háhkat jearahallanmateriála miehtá davvisámegiela hállanguovllu. Lunddolut lahkonaovuohki sáhtášii leat čohkket Badje-Deanus čoggojuvvon jearahallanmateriála 1900-logu álggus gitta otnábeaivái ja dutkat mo dan guovllu giella lea nuppástuvvan jahkečuodis.

Gáldut

Materiála

SKS 1956 = Suoma Girjjálašvuoda Searvi. Jagis 1956 báddejuvvon sámeielat jearahallanmateriála. Materiála čoaggán Erkki Itkonen, Jouko Hautala ja Toivo Vuorela.

Girjjálašvuolta

- Aikio, Annukka & Aikio, Samuli 1978a: *Girdinoaiddi bárdni. Sápmelaš máidnasat*. Porvoo: WSOY.
- Aikio, Annukka & Aikio, Samuli 1978b: *Lentonoidan poika. Saamelaisia satuja*. Porvoo: WSOY.
- Bergsland, Knut 1961: *Samisk grammatikk med øvelsesstykker*. Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Helander, Nils Øivind 2001: *Ii das šat murrii iige báktái. Davvisáme giela illatiivva geavaheapmi*. Dieđut 1/2001. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Huuskonen, Marjut 2004: *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 986. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häkkinen, Kaisa 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jackson, Howard 1990: *Grammar and meaning. A semantic approach to English grammar*. London: Longman.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1994: Derivaatio kielellisenä prosessina. – *Sananjalka* 36: 37–43.
- Kasik, Reet 1989: Eestin ja suomen verbinjohto. – *Sananjalka* 31: 81–92.
- Katekeetta, Anu 2011: *Gáldoalkkavearbbat Eino Guttorm románas Árbeeatnan luohhti*. Pro gradu -oahppočájánas. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.
- Lyons, John 1977: *Semantics*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Magga, Ole Henrik 1980: *Oanehis giellaoahppa*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi girji.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk. 1. Grammatikk. Lydlære, formlære, ord-dannelselære og syntaks samt tillegg*. Oslo: A. W. Brøggers boktrykkeris forlag.

- Rasmus, Serge 2016: *Vearbbaid duddjomin. Aspektuála vearbasuorgásat Luhkkár Jovn' Ásllaga muitalusain*. Pro gradu -oahppočájánas. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta. <<http://jultika.oulu.fi/Record/nbnfioulu-201606022160>> (31.8.2016).
- Sammallahti, Pekka 1987: *Sátneráhkadeapmi*. Oulu: Oulu universitehta.
- Sammallahti, Pekka 1989: *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Sammallahti, Pekka 2007: *Gielladutkama terminologiija*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Svonni, Mikael 2015: *Davvisámegiella – sánit ja cealkagat. Láidehus sámi lingvistihkkii*. Giron: Ravda lágádus.
- Valovirta, Aino [giehtačálus]: Pro gradu -oahppočájánas. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.
- Valtonen, Taarna [giehtačálus]: *Luhkkár Jovn' Ásllat henkilö- ja tutkimushistoria*.
- VISK = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <<http://scripta.kotus.fi/visk>> (31.8.2016).

Aspectual derivations in one storyteller's idiolect

I present research on North Sámi aspectual derivations and aspectual auxiliary verbs in the context of storytelling. Three research questions motivated this study: 1) Can one tell the difference between subitive and inchoative *-lit-*derivations from verbs that describe movement? 2) What kind of relationship do momentaneous and diminutive derivations have? and 3) Is there a difference between using aspectual auxiliary verbs vs. aspectually derived verbs when expressing progressive aspect?

My research has shown that the subitive interpretation requires knowledge of the end point of the movement so one can tell whether the movement was completed quickly. For the second question, the answer seems to be that in those cases when there is no momentaneous *-et-*verb equivalent for frequentative *-ut-* and durative *-at-*verbs, momentaneous verbs can be derived with diminutive suffix *-stit*.

Concerning the use of either an aspectual auxiliary verb or aspectual derivation to express progressive aspect, there seems to be a difference. Usually with the inchoative derivation you can tell that one action or event is beginning, but with an auxiliary verb you can express multiple things beginning at the very same moment. Conative derivations express that some keeps trying something, but usually when using a verbal construct with an aspectual auxiliary verb the action of trying is punctual.

Keywords: aspect, aspectual derivation, verb, auxiliary verb, spoken language

SIERGE RASMUS

Giellagas Institute – University of Oulu

sierge.rasmus@oulu.fi

